

CAMP HILL-LANDSBYENE

En undersøkelse i lys av nyere omsorgsteoretiske perspektiver

Stefanie Clara Hagedorn
Steinerhøgskolen
Sosialpedagogikk
Bachelorgrad 2020
11.896 ord

INNHALDSFORTEGNELSE

INNLEDNING	2
<i>Bakgrunn for valg av tema</i>	2
<i>Presentasjon av problemstillingen:</i>	3
<i>Avgrensning av oppgaven:</i>	3
<i>Presentasjon av viktige kilder:</i>	4
<i>Forsker på mitt eget tema</i>	4
Camphill Landsbystiftelse i Norge	5
<i>Camphills historie:</i>	5
<i>Camphill i Norge</i>	8
<i>Livet i en Camphill landsby i dag</i>	9
Hverdagen i landsbyen	9
Levefelleskap – et tilbud «med» og ikke «for»	10
Økonomisk felleskap - Å skille arbeid fra lønn	11
Boformer og arkitektur	11
Meningsfylt arbeid:	12
Et minisamfunn, hvor det er normalt å være annerledes	12
Historisk utvikling i omsorgsteori	14
<i>Normaliseringstradisjon</i>	14
<i>Normaliseringsteori og Camphill landsbyene</i>	16
Generelt om landsbyene og normalisering	16
Landsbyen som motbilde til en total institusjon	16
Segregering, ghettoer eller naturlige enklaver?	17
Etablering av jevnbyrdige relasjoner	18
Normalisering – å feire livsløpsmarkeringer sammen:	19
En normal hverdag med fritidsaktiviteter – i kommunale bofelleskap og i Camphill	19
<i>Verdsatt sosial rolle</i>	20
<i>Camphill og VSR</i>	21
Normalt å være annerledes - fører dette til mindre devaluering?	21
Arbeid – en viktig arena for sosialt verdsatte roller	22
Bolig gir lav eller høy status	22
<i>Empowerment</i>	23
<i>Camphill og Empowerment</i>	25
Empowerment- en impuls som har forandret landsbyene	25
Selvbestemmelse eller sosial tilpasning?	25
Omsorgsrollen og asymmetriske maktforhold	25
Empowerment som en indre holdning – en personlig beretning	26
<i>Rettighetstenkning</i>	27
<i>Camphill og rettighetstenkning</i>	28
<i>Social model of disability – funksjonshemming som et samfunnsskapt fenomen</i>	28
<i>Camphill og teorien «social model of disability»</i>	29
Konklusjon	31
Ettertanke	32

INNLEDNING

BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA

Camphill Landsbystiftelsen i Norge er i dag et alternativ for mennesker med og uten utviklingshemning, som vil dele sine liv og hverdager i et helhetlig minisamfunn forankret i antroposofien.

Camphill landsbyene i Norge feiret nylig sitt 50 års jubileum og er i dag en veletablert sosialpedagogisk praksis. Landsbyene ble i sin tid grunnlagt som et sosialt eksperiment, et alternativ for mennesker med utviklingshemning, som ellers bodde i de store institusjonene eller hjemme hos familien og et alternativ for idealistiske mennesker uten utviklingshemning som ville leve i tråd med sine idealer. I landsbyene flyttet både de som har behov for ekstra støtte i hverdagen, såkalte beboere, og de som ville gi den støtten, så kalte medarbeidere, inn i store "familiehus". Sammen jobbet beboere og medarbeidere i verksteder og landbruk med felles oppgaver (Edlund, 2010).

I dag finns det seks landsbyer i Norge, som omtrent 350 mennesker kaller sitt hjem, av dem 125 mennesker med utviklingshemning. Landsbyene har forandret seg siden pionerdagene, men dog holder den grunnleggende formen fortsatt stand: Medarbeidere og beboere som deler sine liv med hverandre, som bor sammen, arbeider sammen, er naboer, kollegaer, venner og omsorgspersoner for hverandre.

Parallelt med etableringen av Camphill-landsbyene i Norge har hverdagen for mennesker med utviklingshemning i storsamfunnet forandret seg radikalt og er nesten ikke til å kjenne igjen. Fra en hverdag på 60-tallets store institusjoner flyttet mange tilbake til hjemkommunene etter ansvarsreformen på slutten av 80-tallet. I dag preges hverdagen av en praksis med integrering og inkludering i lokalsamfunnet, gjerne med en brukerstyrt personlig assistent.

I et akademisk perspektiv har omsorgsteoriene utviklet seg fra et spirende normaliseringsbegrep på 50- og 60-tallet til verdsatt sosial rolle, inkludering, empowerment og dagens rettighetstenkning. Disse teoriene har vært med på å prege en offentlig praksis for mennesker med utviklingshemning som er veldig annerledes en livet i landsbyene.

Jeg har levd på Camphill Solborg i 17 år nå. I den tiden har jeg opplevd en avstand mellom ”oss landsbyfolk” og verden ”der ute”. I landsbyene arbeides det mye praktisk. Man har i mange år vært mest opptatt med et internt faglig arbeid og brukt lite tid og krefter på å bli kjent med storsamfunnet, heller ikke på å vise seg frem på en offentlig arena.

Noen ganger kan det komme kritikk til Camphill ut ifra en fagbakgrunn, som er anerkjent i et fagmiljø rundt mennesker med utviklingshemning, for eksempel i møte med vernepleiere eller andre som jobber i kommuner, skoler eller andre offentlige institusjoner. Gjennom slike møter fikk jeg et inntrykk av at de teoriene som står sentralt i Norge i dag og som har vært vesentlige i de siste 30 årene står i konflikt med Camphill-konseptet. Når jeg senere lærte om de forskjellige teoriene i løpet av mitt bachelor-studium oppdaget jeg at teoriene fullt ut kan brukes til å problematisere aspekter ved Camphill, men at det også finnes elementer i teoriene som støtter landsbyene og hvordan de er bygget opp.

I tillegg til dette ønsker jeg å undersøke om landsbyene har noe å lære av de forskjellige teoriene. Jeg lurer på om det ligger noe der som kan hjelpe landsbyene med å løse noen av utfordringene som de står overfor i dag?

Jeg har i de siste årene opplevd veldig positive reaksjoner når landsbyene møter storsamfunnet, det er en åpenhet og en aksept som er veldig fint. Samtidig er det noen ganger litt vanskelig å forklare hva Camphill egentlig er, og hvordan det fungerer. Det er som sagt en praksisbasert tilnærming og det er lite skrevet akademisk om landsbyene. Jeg håper at denne oppgaven kan være med på bygge broer mellom landsbyene og storsamfunnet og forklare landsbyimpulsen med ord som kan forstås av alle.

PRESENTASJON AV PROBLEMSTILLINGEN:

Jeg vil gjerne spenne den historiske buen i omsorgsteorier frem til i dag og sette dette opp mot praksis og hverdagen i landsbyene.

«En undersøkelse av Camphill-landsbyene i lys av nyere omsorgsteoretiske perspektiver.»

AVGRENSNING AV OPPGAVEN:

De forskjellige omsorgsteoriene som kort presenteres i denne oppgaven har fått både kritikk og medhold fra forskjellige hold. Dette vil jeg ikke presentere i denne oppgaven, men referere det som er relevant for å tolke forskjellige aspekter i landsbyene ut ifra teoriene.

Camphill-bevegelsen finnes i mange land og er en mangfoldig bevegelse. Jeg tar i denne oppgaven utgangspunkt i Camphill Landsbystiftelsen i Norge, som er den delen av Camphill-bevegelsen jeg kjenner best til, men vil bruke relevant litteratur om den internasjonale Camphill-bevegelsen også.

PRESENTASJON AV VIKTIGE KILDER:

En av de sentrale kildene er Ole Petter Askheims bok «Fra normalisering til empowerment – Ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmede» fra 2016. Boken og den buen over forskjellige omsorgsteorier som den spenner var inspirasjon til å skrive denne Bacheloroppgaven, hvor jeg forsøker å relatere Camphill til disse teoriene.

I tillegg har Christian Egges bok «Menneske først og fremst» fra 2016 vært en viktig kilde for å beskrive landsbyene i dag. Boken er en samling av artikler og intervju med mange mennesker som har en tilknytning til Camphill Landsbystiftelsen i Norge.

For å beskrive utviklingen av landsbyimpulsen internasjonalt og i Norge har også Bente Edlunds bok «Kulturøyer – Antroposofiske tiltak for mennesker med spesielle behov 1924-1990» vært en viktig kilde og inspirasjon. Videre har Robin Jacksons bøker, både «Discovering Camphill» fra 2011 og «Community Care and Inclusion» fra 2016 vært viktig, også for å få inn en stemme fra den internasjonale forskningen om Camphill bevegelsen og andre «intentional supportive communities».

«Hverdagen i velferdsstatens bofelleskap» med Jan Tøssebro som redaktør er et resultat av et forskningsprosjekt NTNU og Nord universitet, «Omfattende tjenester i andres hjem». Den har vært in viktig kilde om hvordan bofelleskapene kan se ut i dag. Boken inneholder også et kapittel om en Camphill landsby, som forskerne besøkte.

På høsten 2020 kom «Camphill and the future» av Dan McKanan, som er samfunnsviter ved Harvard University i USA og har forsket på Camphill bevegelsen gjennom 20 år. For den siste boken har han besøkt Camphill landsbyer i flere land, blant annet i Norge.

FORSKER PÅ MITT EGET TEMA

Jeg lever og arbeider i en Camphill landsby og engasjerer meg for landsbyene der. Jeg vil bruke min erfaring i denne oppgaven, der det er passende, og vil ellers basere meg på litteratur for å drøfte de forskjellige spørsmål og synspunkter.

CAMPHILL LANDSBYSTIFTELSE I NORGE

CAMPHILLS HISTORIE:

Camphill landsbyene i Norge er en del av den internasjonale Camphill bevegelsen som startet under annen verdenskrig i Storbritannia, inspirert og formet av ideene til Karl König og Rudolf Steiner.

Rudolf Steiner var en kulturpersonlighet i Østerrike som levde fra 1861 til 1925. Han utviklet det som nå kalles antroposofi, en lære om mennesket, en egen holdning til mennesket og verden ut fra et såkalt åndsvitenskapelig perspektiv. Antroposofien tar utgangspunkt i at det finns en åndelig verden, og Steiner mener at den kan forskes på på en vitenskapelig måte. Steiner fikk etter hvert stor tilslutning og ble spurt av sine tilhengere om å gi dem forelesninger om bestemte temaer. Hans tilhengere gikk så i gang og utviklet en praksis ut fra Steiners forskning og foredrag. Noen eksempler på dette er:

Biodynamisk landbruk: Ut fra landbruksforedragene oppsto den biodynamiske landbruksbevegelsen, med i dag ca. 5000 biodynamiske gårder i 60 land.

Antroposofisk medisin: Foredragene om medisin og mennesket resulterte i en utvikling av antroposofisk medisin, som ble frontet av Ita Wegmann på klinikken i Arlesheim, Sveits. Steiner arbeidet tett med Ita Wegmann om dette.

Waldorfskoler (eller Steinerskoler): Steiner ble oppfordret til å utvikle en skole for barna til arbeiderne på Waldorf fabrikken i Stuttgart. Dette resulterte i flere foredrag og en ny skole, som Steiner selv ledet i flere år. Waldorfpedagogikken er i dag en pedagogisk bevegelse med omtrent 1000 Waldorf/Steinerskoler i hele verden, deriblant 30 skoler i Norge.

Helsepedagogikken: Steiner holdt foredrag om heilpedagogikk, om hvordan forstå og støtte barn med utviklingshemning. Dette utviklet seg til en heilpedagogisk bevegelse, og det ble startet helsepedagogiske hjem i hele Europa. Karl König var en del av denne bevegelsen.

Karl König ble født inn i en jødisk familie i Wien, men vendte seg tidlig til kristendommen og senere til antroposofien. Han utdannet seg til lege og jobbet blant annet sammen med Ita Wegmann på den antroposofiske klinikken i Arlesheim i Sveits. I 1927 besøkte han Sonnenhof, et antroposofisk hjem for utviklingshemmede barn i Sveits, og feiret advent sammen med barna der. Der og da bestemte han seg for at hans misjon i livet skulle være å

grunnlegge hjem for utviklingshemmede barn (König, 1960). Han ledet etter hvert et helsepedagogisk hjem i Schlesien (den gangen en del av Tyskland) i 7 år.

Dette var en tid da nazismen vokste seg sterkere i Tyskland. Dette fikk konsekvenser for flere grupper, blant annet for jøder og for mennesker med utviklingshemninger eller andre funksjonsnedsettelse. Karl König selv fikk yrkesforbud i Tyskland i 1933 og flyttet tilbake til Wien i 1936 på grunn av den stadig utryggere situasjonen for jøder i det tyske riket. Tilbake i Wien samlet det seg en ungdomsgruppe rundt Karl König som sammen ville starte et leveteselskap. De ville ikke bare studere antroposofi, men leve den. De ville dyrke jorden, ta vare på barn med utviklingshemning og utdanne seg selv gjennom det ”daglige arbeidet, daglig studie og daglig hengivenhet”. (König, 2018, s. 42). Nazistenes forfølgelse av jøder og andre ble stadig verre i det tyske riket. Ungdomsgruppen rundt Karl König var veldig bevisst dette. Flere av dem hadde jødisk bakgrunn som Karl König og sto i fare for forfølgelse. Det felleskapet de ville danne skulle være en motimpuls mot det de opplevde som manifestering av destruktive makter i nazismen. Etter nazistenes inntog i Østerrike i 1938 bestemte gruppen seg for å flykte fra landet, og det møttes etter hvert igjen i Skottland.

König og hans følgesvenner startet i 1939 et helsepedagogisk hjem i Skottland, under krevende forhold. Pionerene fant inspirasjon i antroposofien og i en holdning til barna som sto i sterk kontrast til nazistenes forfølgelse av handikappede i eutanasi programmet: I stedet for å underkjenne barnas rett til å leve sine liv fullt ut, ja å leve i det hele tatt, så tok helsepedagogene utgangspunkt i respekten og ærefrykten for hvert menneskets unike, evige indre kjerne (Bang 2010). Karl König skriver i 1965:

The handicapped child is no longer looked upon as an imbecile person and a burden to the community. Its human abilities are recognized and great efforts are being made to treat and train, to teach and help these children. (...) the child – whatever his mental condition may be – is more than its physical appearance may indicate. He is more than his body, more than his emotions, more than his spoken or unspoken words. He is even more than his achievements. In his appearance he is merely the outer shell of an infinite and eternal spiritual being. (Bang, 2010, s.29)

Pionerene etablerte seg etter hvert på Camphill Estate som var et gods som de først fikk leie og etterhvert kjøpe fra MacMillan familien i Skottland. Denne eiendommen ga navn til hele bevegelsen. Allerede fra starten strømmet barna til Camphill, og det ble stadig kjøpt flere eiendommer i Aberdeen område, for å kunne huse alle som kom. Det var mest fokus på arbeid med barn og ungdom i de første årene.

König forsto tidlig at Camphill hadde en oppgave bortenfor å ta være på mennesker med utviklingshemning. De skulle bli landsbyer for ”stranded people”. De første medarbeiderne var politiske flyktninger, og König opplevde et sterkt slektskap til barna, som han beskriver som sosiale flyktninger, begge uønsket av samfunnet rundt (König 1960).

I etterkrigsårene, da de første barna ble voksne, ble den første landsbyen for voksne startet. Her utviklet seg det som senere ble kjent som sosialterapi og som innebar en ny holdning til voksne mennesker med spesielle behov, som er annerledes enn holdningen i helsepedagogikken.

Botton Village ble grunnlagt i 1954 i et forsøk på å etablere et lite samfunn, hvor mennesker med utviklingshemning kunne leve side om side med mennesker uten utviklingshemning og ha et meningsfylt voksenliv, hvor de ikke lenger vil være elever eller pasienter. Felles oppgaver, felles arbeid og et rikt kulturliv sto sterkt i landsbyen. Landsbyene ble på mange måter skapt rundt behovene til beboerne, slik at de kunne ha en helhetlig og håndterbar hverdag, men samtidig med det bestemte målet om å ikke behandle, ikke la dem være pasienter.

Vi kan ikke observere og bedømme en voksen person som vi lever sammen med slik leger og psykologer gjør. Det ville være fatalt om vi falt i denne moderne livs felle. For straks vil vi bli fangevoktere, og de våre fanger. (König, 1998, s.15).

Felles for både helsepedagogikken og sosialterapien er at de forsøker å gi denne indre kjernen i mennesket, det unikt individuelle, de best mulige forutsetninger for å utvikle og vise seg. Utgangspunkt er troen på den enkeltes muligheter, ikke fokus på dens begrensninger, og en holdning at man hele tiden tiltaler dette egentlige mennesket bak utfordringene og funksjonshemningen (Steiner, 1995).

Men mens helsepedagogikken setter barnet i fokus, og setter alle krefter inn, uti fra et pedagogisk og terapeutisk perspektiv, å hjelpe barna å utfolde sitt potensiale og stadig lære nye ferdigheter, så har sosialterapien en annen holdning.

Peter Roth, grunnleggeren for Botton Village, beskriver i en artikkel sosialterapi som en sosial struktur som virker helbredende på alle som er i den, ikke bare de handikappede. Samtidig trekker han frem at alle mennesker har svakheter, ”sykdom” om man vil kalle det det, som trenger helbredelse (Roth, 1994). Denne tankegangen preges av en ydmyk holdning til egne svakheter, å anerkjenne at vi alle har noe vi må jobbe med og som hindrer oss i å utfolde vårt fulle potensiale, det er ikke bare beboerne som har sine handikapp.

Camphill bevegelsen fant rask tilhengere og spredte seg til flere land på kort tid. Fra starten av har Camphill hatt internasjonalt preg, det kom unge mennesker fra forskjellige land for å arbeidede i Camphill.

CAMPHILL I NORGE

På 60-tallet dannet det seg en initiativgruppe som ville starte en landsby. I 1966 var det en liten gruppe pionerer som kjøpte Bakke Gård i Vestfold, blant dem en lege som tidligere hadde jobbet lenge i Camphill i Skottland og England. Bakke Gård ble til Vidaråsen, den første Camphill landsbyen i Norge. Vidaråsen fikk støtte fra helsedepartementet fra starten, og ble godkjent under åndssvakeomsorgen i Vestfold (Egge, 2016).

Vidaråsen vokste raskt, det kom både nye beboere og nye medarbeidere til. I de første årene kunne levekårene i landsbyene være ganske enkle, noen ganger trange boforhold hvor flere delte rom, og noen ganger lite penger. Russestyret ble tidlig kontaktet for å hjelpe med å skaffe penger for å bygge flere hus i landsbyen og Russen hadde lysaksjoner til inntekt for Vidaråsen i flere år (Egge, 2016). Fortsatt har mange hus på Vidaråsen plaketter hvor det står at huset ble finansiert av russeaksjonen i et bestemt år.

På 1980-tallet begynte diskusjonen i samfunnet for alvor om de store institusjonene skulle nedlegges. Da HVPU reformen ble en realitet var også landsbyene en stund truet av nedleggelse. Et stort arbeid mot politikerne førte til slutt til at landsbyene slapp nedleggelse (Edlund, 2010). Landsbyene kom inn direkte under statsbudsjettet, først etter en forskrift under sykehusloven og etter hvert med et eget rundskriv fra Helse- og Omsorgsdepartementet.

I dag finns det seks landsbyer i Norge, Hogganvik Landsby i Rogaland, Vallersund Gård på Fosen, Jøssåsen Landsby i Malvik, Camphill Rotvoll i Trondheim, Camphill Solborg på Ringerike og Vidaråsen Landsby i Sandefjord kommune. Landsbyene er organisert som underenheter i en stiftelse med et felles styre og et tett samarbeid på flere plan, blant annet i ledelsen, men forvalter ellers hverdagen nokså autonom. Det er mange møter landsbyene imellom og det forsøkes å samkjøre forvaltningen i et felles sekretariat. Landsbyene fordeler den felles tildelingen fra statsbudsjettet seg imellom etter behov. Dette speiler den behovsbaserte fellesøkonomien som medarbeiderne har, som beskrives i et senere kapittel.

HVERDAGEN I LANDSBYEN

Alle som har utbytte av det har et arbeid i verkstedene eller landbruket å gå til. I tillegg til mye sosial aktivitet er landsbyene preget av et rikt kulturliv, samt en rytmisk hverdag, som følger en dagsrytme, en ukerytme og en årsrytme. Det legges vekt på felles måltider, på estetiske og vakre omgivelser og høytidsfeiringer. Det er felles morgensamling i flere landsbyer før verkstedene begynner, og noen har felles kaffepauser også.

Livet i landsbyen preges også av et forsøk på å løfte opp hverdagen, skape en god stemning, en høytidelig atmosfære. Det tenkes et levende lys på bordet ved hvert måltid, så sier eller synger man bordvers sammen, og avslutter måltidet med et felles ”Takk for maten!” og en høytidelig slukking av lyset. Arbeidsdagen innledes i flere av landsbyene med en felles morgensamling, hvor man igjen hører på vers, synger sammen, tar hverandre i hendene og ønsker en god morgen. Så fortelles det kort om hva som skjer den dagen, hvilke møter som skal holdes, hvem som har bursdag, nye mennesker som har kommet til landsbyen ønskes velkommen og de som reiser tar sin avskjed, noen spør kanskje om hjelp med det ene eller det andre, eller noen har mistet en jakke og lurert på om noen har sett den. Så avsluttes det med at man ønsker hverandre en god arbeidsdag, og alle går sammen på jobb, i sine respektive verksteder.

Den rytmiske hverdagen skaper trygghet og forutsigbarhet og både beboerne og medarbeiderne kan hvile i den (Edlund, 2010). Ritualene i hverdagen skaper rom for andakt, for ro, tilstedeværelse og en anerkjennelse av en åndelig eller spirituell dimensjon, for dem som har tilgang til dette, og mange av beboerne har tilgang til nettopp denne verdenen.

Kulturlivet står sterkt, ikke bare i gjennomsyningen av hverdagen med sang, vers, ritualer, men også med mye aktivitet. Det settes opp teaterspill i alle landsbyer, flere har kor eller orkester og det er regelmessige konserter med tilreisende musikere. I tillegg er det kunstneriske aktiviteter, kinokvelder, kiosk, dans og mye mer. Flere av landsbyene inviterer regelmessig til åpen dag. I tillegg er beboerne i flere landsbyer med på aktiviteter utenfor landsbyen i nærmiljøet som trening, helsedans på en lokal folkehøyskole, korps, teater, fotballag, osv.

I forhold til de fleste andre tilbud for mennesker med spesielle behov er landsbyene usedvanlige fordi de også er hjem for medarbeidere og ikke bare for beboerne. Samtidig er de også arbeidsplassen for beboerne, ikke bare for medarbeiderne, så selv begrep som ”beboer” og ”medarbeider” hviskes delvis ut fordi de såkalte medarbeiderne også bor der (og derfor også ville kunne kalles beboere) og beboerne også arbeider i hus og verksteder og derfor også ville kunne kalles ”medarbeidere”.

Dette forskyver hovedfokus og fra å være et tilbud «for» blir landsbyene et tilbud «med», der hjemmet til beboerne er også hjemmet til medarbeiderne. Samtidig har landsbyene ingen vaktordning for medarbeiderne, der medarbeidere jobber på skift og har fri ellers. Man gjør det som trengs når det er behov for det og i avtale med de andre. Denne helhetlige livsstilen krever en bevisst innsats fra medarbeiderne for hele tiden å finne en balanse mellom egne og andres behov, mellom arbeids-, sosial- og fritid (Egge, 2016).

Det finns en motstand i landsbyene om å kategorisere mennesker. Nils Christie: ”Det bor mennesker i landsbyen. Landsbyenes mål er å styrke det felles menneskelige.” (Christie, 1989, s. 25)., Dette skal ikke underkjenne at det finns forskjeller, men heller sette ord på en bestrebelse for å akseptere forskjellene og sette fokus på det man kan ha felles.

I landsbyenes språkbruk betegnes ofte de som har behov for ekstra støtte og har en rammeplass for «landsbyboere» eller kort «beboere». Når det gjelder de som ikke har vedtak om omsorg, de som er ansatt i landsbyen så er det to kategorier: de interne ansatte, som er en del av levetilleskapet kalles for «medarbeidere», mens de eksterne ansatte, som har vanlig lønn og bor utenfor landsbyen kalles for «ansatte».

I Camphill fokuserer man på et likeverdig forhold mellom medarbeidere og beboere. Bare fordi beboerne er avhengig av hjelp som medarbeiderne kan gi, betyr det ikke at det er en enveis relasjon, hvor den ene gir og den andre tar (Egge, 2016). Et gjentagende motiv i Camphill er tanken om beboerne som våre læremestre, at medarbeiderne har mye å lære fra beboerne. Det er ikke bare de ene som kan hjelpe de andre (Kumar, 2017).

Et relevant perspektiv i landsbyene er også selvoppdragelsen, at jeg må begynne å jobbe med meg selv hvis jeg vil arbeide med andre mennesker.

ØKONOMISK FELLESKAP - Å SKILLE ARBEID FRA LØNN

Å velge et liv i en landsby er mer enn et yrkesvalg, det er en livsstil. Trolig kan det sammenlignes med livsstilen til en gründer eller en bonde, som ofte heller ikke teller timer, men gjør det som må gjøres fordi hun tror på ideen som hun vil sette ut i livet. Det skal ikke underslås av Camphill livsstilen kan være krevende for den enkelte, og det er den del utskiftning blant medarbeidere i årenes løp.

Medarbeiderne som bor i landsbyen tar ikke ut lønn i vanlig forstand. Lønnen tas ikke ut individuelt, men gjennom et «økonomisk felleskap» som medarbeiderne forvalter sammen. Utbetalingene fra økonomisk felleskap til de enkelte er svært ulike og basert på individuelle behov og personlige budsjetter, som medarbeiderne avtaler seg imellom. Samtidig teller interne medarbeidere ikke timer, men er mye tilstede. Medarbeiderne deltar aktivt i kulturlivet og i sosiale arrangementer, uavhengig av arbeidstid. Et av formålene med det økonomiske felleskapet blant medarbeiderne er å skille arbeid fra lønn. Tanken er at man gjør et arbeid fordi det er meningsfullt og nødvendig, og på den andre siden får sine og familiens behov dekket. Dette systemet har noen likhetstrekk med ideen om borgerlønn, som det nå diskuteres i Norge og andre land. De ansatte som bor utenfor landsbyen har vanlig lønn og som oftest vanlig arbeidstid, arbeidstidsregnskap osv.

BOFORMER OG ARKITEKTUR

Det finns mange forskjellige boformer i landsbyene. Noen lever i såkalte klassiske familiehus, med husansvarlige og deres familie, to til fem beboere og noen medarbeidere. Noen bor i egne hybler eller leiligheter og er tilknyttet et familiehus for måltider. Noen tilhører store hus med 15 mennesker, noen mindre enheter. Det er også flere pensjonister, tidligere medarbeidere, som har valgt å bo i landsbyen.

I dag har landsbyene en grei standard, alle som ønsker det har egne rom, noen har egne hybler eller leiligheter, allikevel kan bostandarden oppleves som lavere enn det som forventes i dag av omsorgsboliger når det gjelder størrelse eller utforming.

Camphill har som de fleste antroposofiske virksomheter et eget formspråk i arkitekturen. Det ligger en estetikk i bygningene, så der er lett å kjenne den igjen når man kommer til antroposofiske steder. Arkitekturen er ment å fremme trivsel og velvære. Stedene preges av mye omtanke som går inn i utformingen av det fysiske miljøet, som jo er det første en møter når man kommer på besøk (Edlund, 2010; Egge, 2016).

MENINGSFYLT ARBEID:

Arbeidsoppgavene i landsbyen er utformet umiddelbart meningsfulle, for eksempel stell av dyrene i fjøset, å dyrke grønnsaker til matlaging, å veve bordduk som ligger på bordet, å lage mat til husfelleskapet. Oppgavene i seg selv er relativt lite fleksible og blir ikke nødvendigvis tilpasset den enkelte, hverken beboer eller medarbeider. Kuene skal føres, grønnsakene dyrkes og middagen lages, det rokkes ikke ved. Men utformingen og fordeling av oppgavene og den enkeltes bidrag blir veldig individuell. Noen trives kanskje best med en konkret oppgave og går fra hus til hus med å levere melk og tømme komposten. Andre trives best i grupper og går fast til den samme gruppen med den samme verkstedslederen og blir med glede med på de ulike aktivitetene i denne gruppen, om det er å plukke bær, vaske glass eller levere brød. Atter andre liker en forandring, noen år som baker byttes med noen år som kokk eller i gartneriet. Oppgavene tilpasses behovene og ferdighetene som den enkelte har og ønsker å utvikle.

ET MINISAMFUNN, HVOR DET ER NORMALT Å VÆRE ANNERLEDES

Ved å forme en landsby med beboernes behov som rettesnor, blir landsbyene et minisamfunn, hvor det å være annerledes er normalt. Livet i landsbyen går i sakte tempo, veldig strukturert og rytmisk, og alt skjer innenfor et skjermet område, hvor som oftest alle hus er nær hverandre (Christie, 1989). Mange beboere, som ikke klarer å ferdes alene i vanlig trafikk, har mulighet her til å ferdes selvstendig og uten assistanse og kan gå på jobb eller besøke venner på egenhånd.

Rather than providing special accommodations to allow people with disabilities to participate in a society that was not designed for them, Camphill builds an entire lifestyle around their distinctive gifts and needs, and then invites the so-called nondisabled to accommodate themselves to it (McKanan, 2020).

En viktig del av holdningen er at alle mennesker deler de samme grunnleggende behovene. Beboernes behov er til syvende og sist ikke forskjellig fra alle menneskers behov: Trygghet, vennskap, omsorg, kjærlighet, frihet, mening er dype menneskelige behov, det er der vi alle er like, selv om ulike verdier kan vektlegges forskjellig (Rosenberg, 2010). Måten vi opplever at disse behov blir møtt eller ikke møtt på kan variere enormt. Noen kan kanskje oppleve frihet når de reiser verden rundt og ser og opplever nye ting og nye kulturer, for andre kan det å velge selv hvilke sokker man skal ha på seg den dagen være en opplevelse av frihet. Det finns ikke noe fasit svar på hvilke aktiviteter som dekker hvilke behov, dette er høyst individuelt, men de grunnleggende behovene er universelle.

Camphill-landsbyene har, som mange andre tilbud, hatt en historie med en paternalistisk holdning til beboerne, og for så vidt også til medarbeiderne, at noen vet hva som er det beste for andre og bestemmer eller legger føringer for andre (Edlund, 2010). Gjennom årene har dette forandret seg og landsbyene er i en kontinuerlig utvikling, med blant annet fokus på kommunikasjon, selvbestemmelse og verdiarbeid.

I alle år har regelmessige allmøter eller landsbymøter vært en viktig hjørnestein i landsbyen. På et landsbymøte møtes alle for å ta opp det som er viktig for den enkelte og for landsbyen. Det løftes opp tema som angår alle, som arbeid i verkstedene, kulturlivet og det er rom for å ta opp ønsker eller frustrasjoner. Noen landsbyer har en tradisjon med at hver enkel deltaker blir spurt om han ønsker å si noe, andre er mer formelle, hvor man må påmelde punkter helst på forhånd, men alle møtes regelmessig og er i dialog. Henriette Collett, mor til en beboer i en landsby, trekker frem i et innlegg om ytringsfrihet på Litteraturhuset: «Min sønns ytringsfrihet næres og brukes hver uke, på Landsbymøtet. Dette er hans arena, for stort og smått. Alle med makt og myndighet i landet, burde få ta del i et landsbymøte - dette er ytringsfrihet på bakkenivå.» (Henriette Collett, Litteraturhuset i Oslo, 25.9.2019)

Landsbymøte er en del av den bestrebelsen av å gi alle i landsbyen en stemme og et forum hvor de kan komme frem med sine ønsker og behov, og blir aktivt deltakende i felleskapet.

I de siste årene har nye strukturer og sosiale former hatt sitt inntog i landsbyen, et eksempel fra Solborg er bruk av "Solborg Café" når grunnleggende verdispørsmål skal belyses og arbeides med. En Solborg Café er et møte for hele landsbyen, hvor vi fordeler oss vilkårlig i mindre grupper i Salen, og samtaler om flere spørsmål. Ofte er det en ved hvert bord som noterer hva som kommer frem og etter hvert spørsmål gir gruppene en kort tilbakemelding i plenum. Så reiser alle seg og finner nye grupper, som da tar opp neste spørsmål. På denne måten kommer mange i kontakt med hverandre, samtidig som gruppene er liten nok til at alle kan komme til ordet og bidra med innspill. På disse møtene skapes det et levende bilde av hva som lever i landsbyen, og dette er viktige bidrag når vesentlige spørsmål skal drøftes videre i andre grupper. Solborg Café er inspirert av metoden «World Café», som brukes i gruppeprosesser i hele verden (Brown & Isaacs 2005).

HISTORISK UTVIKLING I OMSORGSTEORI

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere de forskjellige omsorgsteoriene og så sette dem i relasjon til Camphill landsbyene.

NORMALISERINGSTRADISJON

Normaliseringstradisjonen har en sterk levekårs- og rettighetsorientering. Normaliseringsmodellene, som kom opp i Skandinavia fra 1960 tallet, har ikke som utgangspunkt å gjøre de som er annerledes normale, men å gi alle en normal, grei levestandard og retten til å bestemme over eget liv. Dette ses som en naturlig og logisk konsekvens av at mennesker med psykisk utviklingshemning er fullverdige samfunnsborgere. Normaliseringstradisjonen oppsto på en tid da store institusjoner var vanlig for mennesker med utviklingshemning. Rettighetene for mennesker med utviklingshemning som beskrives i normaliseringsmodellen kan ses som en reaksjon mot institusjonene:

- en normal døgnrytme, ukerytme og årsrytme,
- en anledning til å gjøre normale, aldersadekvate erfaringer,
- normal kontakt med det annet kjønn og rett til å gifte seg
- normal økonomisk standard og normale bosteder

Samtidig skulle det tas hensyn til den enkeltes valg og ønsker så langt som mulig (Askheim, 2016). Normaliseringstanken fremmer "...rett til positiv diskriminering ut fra at behov for støtte og hjelp er ulikt fordelt i befolkningen." (Askheim 2016, S. 22). I utgangspunktet var den skandinaviske forståelse av normalisering ment som en kvalitativ normalisering, at den enkelte skulle kunne oppleve et normalt liv og ikke som en statistisk normalisering, hvor folk med utviklingshemning skal leve som folk flest, i en mer «gjennomsnittlig», ytre tolkning. Den skandinaviske normaliseringstradisjonen tar avstand fra at målet med arbeidet med mennesker med utviklingshemning skal være en konformitet til en majoritetskultur. Dette forstås litt annerledes av Wolfensberger og hans versjon av normaliseringsteorien, verdsatt sosial rolle (VSR), som skal behandles i et senere kapittel.

I teorien betyr normalisering i skandinavisk tradisjon individuell frihet og rett til å velge for den enkelte, men i praksis er det ikke nødvendigvis valgfrihet, men ofte standardisering som preger vilkårene denne gruppen opplever i hverdagen. Det oppstår et spenningsfelt mellom et

normativt syn på hva som er normalt, og fokus på den enkeltes frihet til å definere rammene for eget liv (Askheim, 2016).

I ansvarsreformen ble det gitt klare føringer på hva som var mål for mennesker med utviklingshemning, som her formulert i formålsparagrafen for avviklingsloven (Ot.prp. nr. 49 (1987-88)): «forbedre og normalisere levekårene, leve og bo selvstendig og ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre og avvikle institusjonsomsorg.» (Tøssebro, 2019, s. 31). Målene ble aldri forandret. Spesielt når det gjelder bostandard og boløsning var det klare føringer på både boligens standard, beliggenhet og størrelse, som var forankret i Husbankens vanlige normer for enpersonhushold (Tøssebro, 2019).

I ansvarsreformen fra 1994 var integrasjon i normalsamfunnet normen, og man håpet på at fysisk integrasjon ville føre til sosial integrasjon. Forskning viser at dette skjer i liten grad og i fagmiljøet oppfattes det til og med at utviklingen har gått i en uheldig retning i de siste 15 årene (Tøssebro, 2019). Tendensen går mot at tilbud for mennesker med utviklingshemning samlokaliseres, ofte sammen med eldreomsorg eller omsorg for andre grupper som mennesker med psykiske lidelser eller rusproblemer, noe som er imot intensjonen i ansvarsreformen. Samlokaliseringen begrunnes ofte med økonomiske hensyn. Det er også en tendens at bofelleskapene blir større igjen. I noen bofelleskap kan det oppstå en institusjonskultur, som et etterslep fra HVPU tiden. Da er tendensen at beboerne mer behandles som en gruppe og ikke som individer. En strukturert hverdag med kollektive regler og rutiner preger hverdagen, og lite tilpasning til den enkelte resulterer i en sterk paternalisme (Christensen & Nilssen, 2006). Når det gjelder andre områder som arbeid, fritid og sosial integrering har ansvarsreformen ikke ført til de endringene som man håpet på. Det er færre som har dagtilbud nå enn tidligere, og få som er i ordinært arbeid. Fritidstilbudet ble først mye mer begrenset i tiden rett etter reformen, men er nå omtrent tilbake der det var tidligere, om enn noe mer integrert enn før (Tøssebro, 2019). Den sosiale integreringen har uteblitt, men mennesker med utviklingshemning har blitt en del av de sosiale landskapet, i byen, på bussen, i skolene.

GENERELT OM LANDSBYENE OG NORMALISERING

Landsbyene fikk mye støtte ut ifra normaliseringsteorien – et liv med normal dags-, ukes- og årsrytme, med et arbeid å gå til, et liv i hus som lignet på hjem og ikke institusjon, der medarbeiderne og beboerne delte sine liv (Edlund, 2010). Men det har også kommet kritikk, både uti fra en mer normativ forståelse av normalitet: ”Folk flest” bor ikke i et kollektiv på landet uten TV og spiser egendyrket mat. «Folk flest» bor i sin egen leilighet/hus, har en jobb som de må reise til og fra og handler mat i butikken. Her kan man påpeke at normaliseringsteori legger vekt på den enkeltes rett til å velge et annerledes liv.

Når man leser formålsparagrafen i avviklingsloven så kan det nesten leses som en oppfordring til å flytte til en landsby. Det kan jo diskuteres hvor vidt et liv i et familiehus i en landsby kan kalles «å bo og leve selvstendig» - det er fellesmåltider, felles feiringer, en felles dagsrytme osv. De fleste har ikke egne leiligheter, men egne rom og deler fellesareal. Samtidig opplever flere av beboerne og deres pårørende at de kan ha et mer selvstendig liv i en landsby enn utenfor. Den skjermede beliggenheten åpner opp for at alle kan ferdes på egenhånd i landsbyen, også de som ikke ville kunne ferdes alene i trafikken ellers. Et miljø som er trygt og overskuelig hvor mange bor i gangavstand til hverandre gir mange muligheten til å dyrke vennskap på egenhånd, uten å måtte avtale med personalet i egen og den andres bolig først.

LANDSBYEN SOM MOTBILDE TIL EN TOTAL INSTITUSJON

Landsbyene kan ved første øyekast tolkes som ”totale institusjoner”, med bolig, venner, arbeid, kulturliv innenfor institusjonen, slik Goffman har introdusert begrepet i 1961. Men leser man forskningen nøye så karakteriseres en total institusjon ikke kun av disse faktorene, men også av at institusjonboere gradvis mister sin identitet, at de begrenses i grunnleggende friheter, at det utvikles profesjonelle hierarkier som motvirker de terapeutiske målene for institusjonen, en mer og mer rutinepreget og detaljstyrt hverdag, samt at personalet skaper og opprettholder en sosial avstand mellom seg selv og beboerne (Goffman, 1961). Så det er også noen som argumenterer for at landsbyene er akkurat ikke totale institusjoner.

Jackson ser nøye på definisjonen av en total institusjon og mener at levefelleskap som gir omsorg for andre, «intentional supportive communities» (som Camphill) faktisk er et motbilde av den totale institusjonen som Goffman beskriver. Slike levefelleskap kjennetegnes av flere faktorer:

- **gjensidighet** i relasjonen mellom beboeren og medarbeideren,
- **en rytmisk hverdag**, hvor beboere og medarbeider faller i den samme rytmen,
- **velvære**, en vektlegging av at alle skal ha det bra med seg selv og verden rundt,
- **en rolig, fredfull stemning**, som gir den enkelte mulighet til å falle til ro,
- en **økologisk profil** og en **økonomisk bærekraft**, der, i følge internasjonale studier, omsorg i «intentional supportive communities» er langt rimeligere enn tilsvarende omsorg i offentlig eller privat regi (Jackson & Lyons, 2016).

Så sammenligner Jackson dette med definisjonen av en total institusjon og kommer frem til at «intentional supportive communities» kan beskrives som antitese til en total institusjon. Det er ikke stor sosial avstand mellom beboere og medarbeidere som lever sammen, turnus brukes ikke, og hverdagen organiseres med lav hierarki, der alle involveres i meningsfylt arbeid og lever i trygge og samordnete omgivelser, der det finne et rikt tilbud av kreative, sosiale og fritids aktiviteter (Jackson & Lyons, 2016).

SEGREGERING, GHETTOER ELLER NATURLIGE ENKLAVER?

Noen forskere har påpekt at landsbyene, med sin skjermede beliggenhet på landet, kan oppfattes som et segregert tilbud som ikke er i tråd med målene om en fysisk integrering i samfunnet (Tøssebro, 2019). Andre har fremmet landsbymodellen som forbilledlig inkludering, om enn en omvendt integrering – å lage en minisamfunn på de svakestes premiss og så la medarbeiderne flytte inn (Christie, 1989; McKanan, 2020).

Andre minoritetsgrupper søker sammen i naturlige enklaver, hvor de blir mange nok til at deres behov blir hensyntatt (McKanan, 2020). Det er ikke seg selv et hinder for integrering, tvert i mot kan slike miljøer bidra gjennom sterkere sosiale bånd og støtte til bedre integrering i storsamfunnet på sikt. Nils Christie beskriver i sin bok hvordan ”såmann –modellen” – å fordele folk tilhørende minoriteter jevnt over landet blant majoritetsbefolkningen – kan føre til ensomhet og sosial isolering (Christie, 1989). Han taler for at landsbyene kan ses som ghettoer i positiv forstand, som dyrker den spesielle subkulturen, som verdsetter mennesker på tvers av evnenivå. Landsbyene kan også beskrives som naturlige enklaver som legger til rette for at den enkeltes potensial kan virkeliggjøres, hvor mennesker gis muligheten til å hjelpe hverandre, muligheten til å bety noe for andre. ”Det er deilig å få være til nytte. Det betyr mye for meg å være til nytte. Og det får jeg her.” Berit Sunde har bodd i landsbyene siden 1976 (Egge, 2016, s. 242).

ETABLERING AV JEVNBYRDIGE RELASJONER

Normaliseringsteorien fremmer også å kunne ha normale relasjoner (Askheim, 2016). Mange mennesker med utviklingshemning i dag har mest kontakt med ansatte i en asymmetrisk relasjon og få muligheter til å etablere jevnbyrdige relasjoner (Kittelså, 2011). Uten tilgang til symmetriske relasjoner kan det være vanskelig å etablere vennskap og gjensidige sosiale relasjoner og ensomhet kan være en følge.

Mange beboere i Camphill forteller om venner de har i landsbyen og flere har kjærlighetsrelasjoner også. Det hender at både enkelte beboere og enkelte medarbeidere kan fortelle om at landsbyen oppleves som en stor familie. Landsbyene prøver å åpne opp for mer jevnbyrdige relasjoner, både beboerne imellom, men også mellom medarbeidere og beboere, og, for så vidt, medarbeiderne i mellom. Siden alle bor i landsbyen, møtes medarbeidere og beboere ikke kun som hjelpere og hjelpetrequende, men de møtes også som kollegaer rundt samme oppgave, som naboer, som medbeboere i samme bokollektiv som må avtale om oppvask og snømåking. Rigmor Skålholt, tidligere Representantskapsleder i Camphill Landsbystiftelsen uttaler: ”Det er ingen som har monopol på å være givere; det er å gi og motta.” (Egge, 2016, s. 65). Det skal samtidig ikke underkjennes at relasjonen mellom beboere og medarbeider ofte er asymmetrisk, beboerne kan ofte være avhengige av medarbeiderne for å få hjelp i hverdagen. Selv om landsbyene bevisst forsøker å arbeide med den asymmetrien, så vil det alltid være en forskjell på de som har et kommunalt vedtak på at de trenger støtte, og de som er ansatt for å gi den støtten, mellom de som det skal skrives rapporter om, og de som skriver rapportene. Samtidig har en bestrebelse mot mer likeverdige relasjoner en lang tradisjon i landsbyene (McKanan, 2020).

En dyp skepsis mot kategorisering har lenge vært en vesentlig holdning i landsbyene (Christie, 1989). Dette er fortsatt aktuelt i dag, og Will Browne, den gang medlem av ledelsen på Vidaråsen, påpeker i et intervju fra 2015 at han helst ikke vil kalle noen for landsbyboere, noen for medarbeidere. ”Vi er alle landsbyboere, sier han, og noen har spesielle egenskaper.” (Egge, 2016, s. 22).

NORMALISERING – Å FEIRE LIVSLØPSMARKERINGER SAMMEN:

”Landsbyliv er et liv med mangfoldige hjul som griper inn i hverandre. En begynnelse, en slutt, og kanskje enda en begynnelse. Sirkelen er fullstendig, og feiringen blir sentral.”

(Christie 1989, s. 62)

I landsbyene deler beboerne sin hverdag med medarbeiderne og deres familier. Det feires bursdager, men også barnedåp, konfirmasjoner, bryllup, og, for noen, begravelser. Dette er en vanlig del av livet til folk flest, og for de mennesker med utviklingshemning som har et sterkt sosialt nettverk, som har en sterk tilhørighet til sin biologiske familie, er det en vanlig del av livet. Men noen mennesker med utviklingshemning har ikke et nettverk hvor de naturlig er en del av feiringer og høytider, og da er slike feiringer i landsbyen et viktig høydepunkt.

Feiringer, som f.eks. bryllup holdes i landsbyen og ”alt som kan krype og gå” (Christie, 1989, s. 59) kommer. I det hele tatt er fester og feiringer noe som i landsbyene settes høyt og som landsbyene er gode på, i følge Christie. Her kommer også en veldig tydelig forskjell frem i forhold til andre bofelleskap, hvor ansatte jobber turnus: Hvis det feires en høytid der, så kommer stort sett alle beboerne – og de ansatte som er på vakt når feiringen holdes, vanligvis en liten brøkdel av ansattgruppen. I landsbyen kommer stort sett alle beboere – og alle medarbeidere, og noen ansatte til festene og feiringene.

EN NORMAL HVERDAG MED FRITIDSAKTIVITETER – I KOMMUNALE BOFELLESKAP OG I CAMPHILL

Et kritikkpunkt som reises mot kommunale bofelleskap er at selv om beboerne har tilgang til fritidsaktiviteter så skjer dette ikke på det tidspunktet hvor folk flest ville ha sine aktiviteter. Ofte må beboerne reise på byturer eller fritidsaktiviteter på dagtid på ukedagene. Dette styres ofte etter bemanning, og av økonomiske årsak er det lite bemanning på kvelder eller i helger. For noen beboere kan derfor helgene og kveldene bli veldig kjedelige (Tøssebro, 2019).

Også i landsbyene holdes det av tid på dagtid til kulturelle aktiviteter, f.eks. spilløvelser eller kunstneriske aktiviteter, men det er også mye aktivitet på kvelder og i helgene (Tøssebro, 2019). Faktisk har jeg i min egen hverdag som husansvarlig ofte en utfordring med å finne en kveld hvor alle er hjemme for å f.eks. ha en huskveld med en felles aktivitet, som å forberede karneval eller bare kose seg med en film og popcorn. Helgene er mye roligere, men også der er det en del aktivitet. Noen kunne kanskje ønske seg enda mer aktivitet, men det er også noen som syns at de trenger litt ro og en pause, for å bare slappe av. Kvelder og helger er også tid

for eget initiativ, for å besøke hverandre, stikke bort til et annet hus for en kopp kaffe, en film eller et måltid.

Men, i landsbyene som i bofelleskapene, er det ikke alltid mulig å oppfylle alle ønsker. Hvis en beboer ønsker å gå på kino vil det ikke alltid være mulig, i hvert fall ikke med en gang. Magnus, Witsø og Mjøen forteller dog fra sitt besøk i en landsby at de opplevde at beboernes ønsker ble satt høyt og at medarbeiderne var villig til å strekke seg langt i å oppfylle ønskene. Landsbyenes alternative oppsett rundt arbeidstid gjør det også lettere, siden man ikke trenger å ta hensyn til turnus og vakt-skifte (Tøssebro, 2019).

VERDSATT SOSIAL ROLLE

Wolf Wolfensberger, professor ved Syracuse University i USA, videreutviklet den skandinaviske modellen om normalisering til teorien om verdsatt sosial rolle (VSR). Utgangspunktet her er at det ligger i menneskets natur å vurdere og eventuelt devaluere seg selv og andre og tildele hverandre høy eller lav sosial status. Wolfensberger ser lav status som årsak til dårlige levekår og livskvalitet. Å verdsette hverandre er i følge Wolfensberger ikke noe mennesker gjør bevisst, men er en grunnleggende sosial mekanisme, som ikke kan forandres (Askheim, 2016).

Mennesker med utviklingshemning er sammen med andre grupper spesielt utsatt for devaluering og dette har negative konsekvenser for deres livskvalitet, som dårligere fysiske levekår, utestenging, segregering og diskriminering. Man vil for eksempel tolerere en lavere levestandard for en gruppe som er lavt verdsatt enn for de med høy sosial status. VSR har som mål å utligne årsakene til den urettferdigheten og dårlige levestandarden som marginaliserte grupper i samfunnet utsettes for. Støtteapparatets oppgave er i følge Wolfensberger å hindre eller snu devaluering og dermed heve den sosiale statusen til mennesker som er utsatt for devaluering. Dette skal føre til at tidligere marginaliserte mennesker og grupper kan oppnå mer deltakelse i samfunnet og bedre levekår.

Hvordan en observatør verdsetter en person eller gruppe avhenger i følge VSR av flere faktorer. Observatørens egne kjennetegn og erfaringer spiller en rolle, samt de fysiske omgivelsene hvor personen eller gruppen blir observert, både bolig og andre arenaer som kan gi signaler om en rolle vedkommende kan ha. I tillegg er observatørens egne verdier, forventninger og konvensjoner viktige. Alt dette spiller inn når en person eller gruppe verdsettes, om det er høyt eller lavt.

På bakgrunn av dette blir hovedstrategien for støtteapparatet ut i fra en VSR tenkning to-delt, det gjelder både å høyne det sosialt konstruerte bildet av en person eller gruppe og å øke den enkeltes kompetanse til å kunne oppnå høyere verdsatte roller. Støttepersoner må i følge VSR forsøke å identifisere devalueringprosesser i samfunnet og finne strategier som motvirker dette, samt bekjempe stereotype forestillinger om lite verdsatte grupper, slik at bildet endres i en mer positiv retning. I tillegg bør støttepersoner prøve å skape en positiv forventning i samfunnet om at lavt verdsatte personer kan fylle roller som har høy status. Omsorgsarbeidere skal også hjelpe den enkelte til å utvikle positive roller og forventninger til seg selv (Askheim, 2016).

CAMPBILL OG VSR

NORMALT Å VÆRE ANNERLEDES - FØRER DETTE TIL MINDRE DEVALUERING?

Landsbyen kan ses som et minisamfunn, hvor det er normalt å være annerledes og verdsatte sosiale roller er tilgjengelig for flere, f.eks. å ringe klokken til morgensamlingen, å tenne eller slukke det levende lyset som tennes ved hvert måltid, å levere posten til husene, å lede et kor eller et allmøte. Et utbredt konsept i landsbyen er å se på mennesker med utviklingshemning som medarbeidernes læremestre (McKanan, 2020, Kumar, 2017). Beboerne deltar også til en viss grad i opplæring av de nye praktikantene som kommer hvert år, og opplever i den sammenhengen at de selv har mye kunnskap som de nye mangler.

Kulturlivet utformes slik at det er relevant for alle som bor i landsbyen, både beboere og medarbeidere, og kan holde en høy kvalitetsstandard, som er med på å gi en status av høy verdsettelse. I flere landsbyer holdes det, når det ikke er pandemi, årlige julebord for alle som er tilknyttet landsbyen og flere av de eksterne styremedlemmene har uttalt at dette er noe av de fineste festene som de har vært med på og som de ser veldig fram til hvert år.

Det kan tenkes at mennesker med utviklingshemning utsettes for mindre devaluering i en landsbysetting enn i storsamfunnet. Siden det er normalt å være annerledes, det er normalt å gå sakte eller ha trøbbel med lesing. Men det kan også tenkes at det kan oppleves devaluerende å tilhøre et bestemt gruppe i en landsby, som det settes andre forventninger til. Noen beboere forteller at de føler seg «mer handikappet» i en landsby enn utenfor, at selve tilhørigheten til gruppen «beboer» føles begrensende.

ARBEID – EN VIKTIG ARENA FOR SOSIALT VERDSATTE ROLLER

Flere studier viser til at arbeid og opplevelsen av tilhørighet på en arbeidsplass blir verdsatt høyt både i samfunnet og av den enkelte. Arbeid kan gi økt selvfølelse, identitet, sosial status og en verdsatt sosial rolle. I tillegg kan arbeid være en arena for personlig utvikling og vekst, samt gi en følelse av mening (Zoetenhorst 2018). I ansvarsreformen var integrering på arbeidsmarkedet et viktig mål under retten til et aktivt liv og samfunnsdeltakelse. Nyere studier viser til at mange mennesker med utviklingshemning står utenfor arbeidsmarkedet i storsamfunnet. De fleste har et tilbud i en tilrettelagt dagaktivitet, mens så mange som 16% andre står uten arbeidsplass i det hele tatt (Tøssebro, 2019).

I landsbyene er arbeidslivet svært viktig. Meningsfylt arbeid er en verdi som settes høyt. Alle har et arbeid å gå til, og mange identifiserer seg med arbeidsplassen og har et eierskap til de produktene de produserer. I landsbyene jobber medarbeidere og beboere side om side i verkstedene med de samme oppgavene, om enn noe tilrettelagt etter den enkeltes evne. I en vevstue for eksempel er det et vanlig syn at flere beboere som har vært der i mange år vever med stor dyktighet, mens de nye frivillige medarbeiderne må lære å strikke sine første masker. Arbeidslivet i landsbyen gir tilgang til høyt verdsatte sosiale roller for alle (Erlandsen, 2017).

BOLIG GIR LAV ELLER HØY STATUS

Boligens utforming og beliggenhet preger hvordan vi verdsetter de som bor der og omvendt kan også et negativt syn på de som bor på et bestemt sted påvirke hvordan vi vurderer beliggenheten. Et eksempel er at prisene på boliger i Norge synker når en omsorgsbolig eller et bofelleskap for utviklingshemmede plasseres som nabo.

Landsbyene har arkitekttegnede hus og legger mye vekt på utforming av estetiske fysiske miljøer, både innvendig og utvendig, og har ofte en naturnær beliggenhet. Noen ganger omtales landsbyene som ”perler”. Dette reflekterer positivt på alle som bor der. En typisk tilbakemelding av besøkende som kommer til landsbyen er: «Dere er så heldige som kan bo her!» eller som et medlem av helse-og omsorgskomiteen sa i 2020 etter å ha sett en kort filmsnutt fra Vidaråsen: «Jeg fikk nesten lyst til å flytte inn selv!». Landsbyene legger også vekt på felles samlingssteder for kulturliv og fritid som holder en høy kvalitet, som kulturhus eller felles kafeteria, noen har badstue, båthus, eller skiløyper. Det finns bålplasser, gapahuk, hytter og mange stier med sittebenker på utsiktsplasser.

EMPOWERMENT

Bevegelsen for empowerment, myndiggjøring, kom på 1990-tallet som et opprør mot paternalistiske holdninger ("Jeg vet best hva som er best for deg.") og et sterkt ønske om å ta kontroll over eget liv og utforming av den hjelpen man har krav på og behov for. Flere ulike strømninger har tatt i bruk det samme begrepet, som etter hvert har blitt nokså utvasket, et "honnørord" i sosial- og omsorgspolitikken (Askheim, 2018).

Empowermentbegrepet er rotfestet i borgerrettighetsbevegelsen i USA, og i "independent living" bevegelsen som startet i Stor Britannia. Borgerrettighetsbevegelsen arbeidet for å fremme minoriteters rettigheter, som f.eks. i blackpower-bevegelsen, men kom også etter hvert til å omfatte andre marginaliserte grupper, som mennesker med funksjonshemning. «Independent Living» bevegelsen fremmer de funksjonshemmedes rett til å leve uavhengige liv så langt som mulig, og ser også på funksjonshemning som noe som oppstår i situasjonen og ikke noe som er en uforanderlig faktor hos den enkelte. Dette formuleres i tanken om funksjonshemning som samfunnsmessig undertrykking, noe jeg skal komme tilbake til senere i oppgaven. «Independent living» bevegelsen er det teoretiske utgangspunktet for ordningen med brukerstyrt personlig assistent (BPA) som Norge innførte i 2000. BPA ordningen innebærer at de som har krav på bistand i hverdagen har rett til å utforme den selv, hvor de, eller i noen tilfeller, deres verge, er arbeidsgiver for personlige assistenter, som utfører den oppgaven som ellers kommunen er lovpålagt å gi (Askheim, 2016).

Empowerment-begrepet som baserer seg på borgerrettighetene har fokus på rettighetsperspektivet og har blitt sterkt fremmet av de som har fysiske funksjonshemninger. Rettighetsperspektivet preger mye av dagens praksis og skal utdypes i et senere avsnitt.

Begrepet «Empowerment» brukes også på andre plan. Noen fokuserer mest på å styrke den enkeltes medvirkning og selvbestemmelse i eget liv i en mer praktisk tilnærming, som brukes i arbeidet med mennesker med utviklingshemning. Empowerment tanken ser individet som den fremste eksperten på eget liv, den som har både evne og kompetanse til å vite hva som er ens eget beste (Wolfson, 2017). Fra å være en bruker til å bli en borger, fra en mer passiv, mottagende rolle til en aktiv, skapende og deltakende rolle. Dette perspektivet kommer for eksempel frem i NOU «fra bruker til borger» (NOU 2001:22, 2001), som undersøker muligheten for selvbestemmelse og full deltakelse i samfunnet for mennesker med funksjonshemninger.

Den profesjonelle rollen i empowerment skifter fra å være en ekspert til å være en fasilitator, som gir støtte og kunnskap. Den tar utgangspunkt i brukerens definisjon av problemet og bygger på den enkeltes sterke sider. En avgjørende faktor i arbeid ut fra empowerment er at de profesjonelle klarer å se hvordan en følelse av avmakt eller maktesløshet kan prege brukerens livssituasjon. Det er viktig å hjelpe den enkelte til å oppnå ferdigheter og kunnskap som gir ham/henne mulighet til å ta makt og kontroll over eget liv. Hele veien må rollen som samarbeidspartner opprettholdes, det er viktig at hjelperen ikke går inn i tradisjonelle maktroller. Ut fra denne rollen kan støttepersonen også være talsperson for brukeren (Askheim, 2016).

Empowermentperspektivet vil i arbeid med mennesker med psykisk utviklingshemning kunne føre til en situasjon, der respekten for det selvbestemmende individet kommer i konflikt med ansvaret for det avhengige individet (Askheim, 2016). Dette vil kunne oppstå når den enkelte er avhengig av hjelp og ikke har forutsetninger til f.eks. å gjennomskue konsekvensene av egne valg. Det er viktig for støttepersoner å være i denne levende konflikten og vise en omsorgsmoral, som avveier hele tiden hva som er riktig å gjøre i hver situasjon. «Betydningen av empowerment eller brukervalg må derfor balanseres mot ansvaret en har for å beskytte individet mot risiko det kanskje ikke forstår på grunn av kognitive begrensninger, manglende livserfaring eller psykisk ubalanse. « (Askheim, 2016, s. 177).

Det avgjørende for støttepersoner at de er klar over at en hjelperelasjon alltid vil være asymmetrisk, også når man arbeider ut fra empowerment perspektivet. Maktaspektet vil være tilstede. Det er viktig å være bevisst dette og bruke denne makten med varsomhet.

En annen faktor i dette er at mennesker med utviklingshemning ofte kan undervurderes (Wolfson, 2017). Mange vil med tilrettelegging og opplæring ha mulighet til å gi uttrykk for valg og ønsker om eget liv. Det er en viktig oppgave for omsorgspersoner å støtte den enkelte til å gi uttrykk for valg og ønsker, og tilpasse omsorgen deretter.

Empowerment brukes imidlertid også som markedsliberalistisk begrep – mennesker med funksjonshemninger som ”kunder” eller ”brukere” som etter en anbudsrunde selv kan velge hvilket alternativ de ønsker. Dette preger mer og mer den praktiske håndteringen av hvordan tilbudet for mennesker med funksjonshemninger utformes (Askheim, 2018).

CAMPHILL OG EMPOWERMENT

EMPOWERMENT- EN IMPULS SOM HAR FORANDRET LANDSBYENE

Landsbyen har som tidligere nevnt en fortid med en paternalistisk holdning til beboerne. Denne holdningen har endret seg og tanken om selvbestemmelse og empowerment har kommet frem i landsbyene også. Det kommer stadig opp nye måter å samarbeide på, og tanken om å lytte til beboerne selv og støtte dem i å finne sin egen stemme og ta egne valg har blitt veiledende for arbeidet i landsbyen. Det er tatt i bruk forskjellige verktøy for å hjelpe med dette, og det holdes regelmessig kurs for beboere og medarbeidere om dette tema.

SELVBESTEMMELSE ELLER SOSIAL TILPASNING?

Det kan komme en kritikk av landsbyene om at beboernes selvbestemmelse ikke står sentralt, at beboerne godt kjenner til de forventningene som er stilt til dem, og derfor ikke alltid vil komme frem med sine ønsker. Den sosiale strukturen legger opp til en del valg og frihet, men den legger også en del rammer, og livet fungerer best for alle om man holder seg innenfor rammene. Dette er noe som kan innvirke på den enkeltes mulighet til å ta selvstendige, uavhengige valg. Dette er for så vidt noe som ikke bare begrenser beboernes frihetsutfoldelse, men noe som begrenser alle i landsbyen, og som til en viss grad kanskje kan sies å være en del av å tilhøre et ganske tetsveiset felleskap.

Det er viktig for landsbyenes fremtid å finne en vei for mer selvbestemmelse og muligheter hvor den enkelte, om beboer eller medarbeider, kan komme frem med hele seg, uten at fordelene med å være et tett samfunn forsvinner. Denne balansegangen tror jeg kan være avgjørende for at Camphill skal være en impuls for fremtiden også.

Prosessen med å styrke beboernes selvbestemmelse og opplevelse av eierskap til eget liv kan ikke sies å være avsluttet og det er stadig situasjoner, hvor enkelte, både medarbeidere og beboere, opplever å bli overkjørt eller ikke hørt, men det er et tema som det jobbes bevisst med.

OMSORGSROLLEN OG ASYMMETRISKE MAKTFORHOLD

Også i landsbyene møtes beboere og medarbeidere i hjelperelasjoner, hvor den ene er avhengig av hjelp av den andre og maktforholdet er asymmetrisk. Beboerne er i hverdagen mest avhengig av relasjonen til huslederne.

I landsbyen forsøkes det å støtte både den enkelte beboer og den enkelte medarbeidere i å kunne utvikle sitt potensialet og finne sin egen identitet og stemme. Når det er fokus på individets utvikling kan det også gi rom for å se og høre når beboere uttrykker sine behov, ønsker og mål. Den tette relasjonen mellom beboere og de medarbeiderne i huset kan være veldig positivt og støtte den enkelte, siden man kjenner hverandre godt og er mye sammen. Man møtes ofte i hverdagen, og det er mange arena hvor ting kan komme opp. I husene holdes det husmøte hvor alle kan komme til ordet og komme med ønsker og ideer.

Samtidig er dette avhengig av at medarbeiderne bevisst skaper rom for beboernes stemme og medbestemmelse. Hvis en husansvarlig ikke er bevisst om sin makt som omsorgsperson er det lett å overkjøre beboerne og bidra til at de blir mer passive.

Den stadige skoleringen og selvrefleksjonen som kreves av medarbeiderne passer godt sammen med landsbyene fokus på selvutvikling og indre arbeid. Samtidig kan et hus være et nokså lukket «minisamfunn» hvor det ikke nødvendigvis vil synes utenfra hvordan de enkelte har det, og om de føler seg sett og hørt.

EMPOWERMENT SOM EN INDRE HOLDNING – EN PERSONLIG BERETNING

Mitt inntrykk er at mine holdninger som husansvarlig er med på å prege hvordan huset oppleves for den enkelte, og hvordan den enkelte ser seg selv. Da jeg ble husansvarlig i Bjørneboe Hus for 12 år siden var det vanlig at en beboer kunne si «Vi trenger en voksen som kan bli med.» og mene at de måtte ha med seg en medarbeider. Det var mange som ikke så på seg selv som voksen. I dag er det mye vanligere at en beboer sier «Jeg trenger noen som kan kjøre bil fordi jeg vil klippe meg.» og setninger som «Jeg bestemmer selv!» er ofte å høre. Det gjør hverdagen ikke akkurat lettere. En autoritær struktur gir resultat ganske fort, mens vår tilnærming med medbestemmelse og konsensus tar tid. Vi har mange diskusjoner, ikke bare mellom medarbeidere og beboere, men også beboere imellom, og noen ganger kan det bli høy temperatur i diskusjonene, men jeg syns nå at dette er veldig spennende og inspirerende.

En holdning ut fra empowerment kan vise seg i helt enkle verktøy som å banke på en dør og vente på «kom inn!» før jeg går inn. Det kan også være mer kompliserte prosesser, som å støtte beboere i egne valg, selv om de ikke er i tråd med pårørendes eller vergers ønske. Jeg har også lært meg å akseptere at ikke alle beboer alltid ønsker å bestemme alt selv og kan spørre: «Hvem vil du skal bestemme dette?».

Ingen av oss er perfekte. Denne grunntanken kan virke som en banalitet, men kan også være en dyp erkjennelse som preger samvær på tvers av evnenivå. Kanskje det hører til min rolle at jeg gjør andre oppmerksom på ting de ikke har gjort, ting som ikke gikk så bra og forandringer som jeg ville ønske meg. Men hvis jeg samtidig er oppmerksom og åpen for andres tilbakemeldinger om ting jeg ikke har gjort, ting som ikke gikk så bra og forandringer som andre ønsker seg av meg, så gir dette en helt annen stemning. I et tankesett som fremmer den enkeltes selvutvikling som et høyt mål, så vil tilbakemeldinger være viktige redskap, og det vil prege hvordan tilbakemelding formuleres og tas i mot.

RETTIGHETSTENKNING

Tanken om empowerment kan lede inn i en rettighetstenkning som går ut fra at alle skal få det de har rett på og som gir mulighet til å anke eller klage på vedtak, hvis man er uenig med vedtakene. Det ligger et faremoment i at man må kunne kjempe for sine rettigheter, vite om dem. De som er ressursvake kan stå i fare for å få dårligere tilbud enn de som er ressurssterke, siden de ikke kan kjempe for sine rettigheter. Spesielt for mennesker med psykisk utviklingshemming som er avhengig av verge eller annet nettverk for å hjelpe dem med å ivareta egne rettigheter kan det bli en klasseforskjell mellom de med ressurssterkt nettverk og de med ressurssvakt nettverk eller ingen nettverk. (Askheim, 2016). Etter innføringen av rettighetsprinsippet i omsorgen i Sverige oppdaget man at langt færre med utviklingshemning søkte om den støtten de hadde rett på enn man hadde forventet. ”Det behøvs paternalisme for å styrke den enkeltes autonomi.” (Lewin i Askheim, 2016, s. ?). Noen foreldre til barn med utviklingshemning forteller om en opplevelse av at det ofte ble gitt avslag først fra kommunen på forskjellige søknader på vegne av deres barn, og at de måtte lære seg å kjempe for barnets rettigheter.

Det kan også være et faremoment at den enkelte får lavest forsvarlig tilbud, som dekker akkurat det den enkelte har rettslig krav på, og ikke noe mer. Å tilkjenne den enkelte noe utover minstekravet kan ses på som krevende for kommunen fordi det vil kunne utløse rettskrav om likebehandling fra andre. Dette kan i praktisk omsetning føre til en viss «minste standard» som er lik for alle og som ikke nødvendigvis er tilpasset den enkeltes ønsker.

Når rettighetstenkning dominerer utforming av omsorgen kan det være en økonomisering ligger i bakgrunn. Tøssebro finner for eksempel i en studie at mange ansatte og beboere klager over manglende individuell tilpasning av tilbudene og begrunner det med manglende

ressurser (Tøssebro, 2019). I tillegg er bruk av anbudsrunder utbredt. En anbudsrunde kan brukes til å finne det beste alternative for en bestemt bruker, men man kan mistenke at det velges det rimeligste tilbudet som sikrer ”minstekravet” – det som brukeren har rett til.

CAMPHILL OG RETTIGHETSTENKNING

I landsbyene har bruk av rettighetstenkning internt og organisering av omsorgstilbudet gjennom BPA ordning vært lite til stede. Alle beboere har et vedtak fra sin hjemkommune om at de trenger oppfølging og støtte i hverdagen, og så tilpasses den konkrete støtten som gis til den enkelte. Noen trenger kanskje mye fysisk hjelp med egenpleie, stell av rom osv., mens andre har mer behov for oppfølging i form av regelmessige samtaler eller hjelp med teknologiske utfordringer. Enkelte beboere har vedtak som går utover landsbyens grunnleggende tilbud, og vil da måtte få ekstra oppfølging. Dette avtales med kommunen individuelt rundt hver beboer. Rettighetstilnærmingen har landsbyene merket mest gjennom samarbeid med kommuner, hvor det noen ganger kan være vanskelig å bli enig om hva en beboer har behov for - og hva hun har rett til. Det er flere pårørende til beboere som forteller om utfordringer i møte med kommunene for å få vedtak for det beboerne hadde krav på og ønsker seg (Castberg, 2013).

Initiativ som landsbyene eller andre sosialpedagogiske steder tilbyr inneholder mye som ikke er rettighetsfestet – sosialt samvær, meningsfylt arbeid, et rikt kulturliv. Noen ganger kan beboere oppleve at de ikke får velge å bo i en landsby selv om de ønsker det. De kan oppleve at kommunene sier nei til et tilbud der, hvis de har et eget tilbud eller et rimeligere alternativ. Dette setter søkelyset på hvor det blir av beboernes rett til å velge selv når kommunen til slutt bestemmer over dem.

SOCIAL MODEL OF DISABILITY – FUNKSJONSHEMNING SOM ET SAMFUNNSSKAPT FENOMEN

I denne modellen ses funksjonshemning som et samfunnsskapt fenomen som skyldes materielle og strukturelle forhold, hvor fysiske eller sosiale barrierer hindrer den enkelte eller enkelte grupper fra å delta fullt ut. Denne modellen er basert på marxistisk teori (Askheim, 2016) og fungerer som et verktøy for frigjøring og likestilling. Utgangspunktet er at samfunnet ikke tar hensyn til enkelte individer eller grupper med funksjonsnedsettelse og skaper fysiske og sosiale barrierer som hindrer full deltakelse. Dette ses som en direkte følge av fremveksten av det kapitalistiske produksjonssystemet. Å se funksjonshemning som et

samfunnsskapt fenomen markerer et skifte fra å se mennesker med funksjonsnedsettelse som «ofre» og til å bli en aktiv gruppe med felles interesse for å overvinne diskriminering og undertrykking. Selvbestemmelse og mest mulig kontroll over eget liv står høyt, og flere av interesseorganisasjonene som tar utgangspunktet i denne modellen ser på tiltaksapparatet og profesjonene som redskap for den samfunnsmessige undertrykkelsen av mennesker med funksjonshemninger (Askheim, 2016).

CAMPHILL OG TEORIEN «SOCIAL MODEL OF DISABILITY»

Camphill landsbyen er tilrettelagt med utgangspunkt i behovene til beboerne på et generelt plan. Sosialterapien er en viktig bærebjelke i det ideologiske fundamentet med tanken om at alle i landsbyen sammen skaper en sosial organisme som virker terapeutisk på alle som er i den, både beboerne og medarbeiderne. En viktig del av denne tanken er forutsetningen om at alle mennesker har svakheter eller «handikap» på visse områder, ikke kun de som defineres som mennesker med en funksjonsnedsettelse. Dette er noe som det snakkes mye om i landsbyene. Det råder en ydmyk holdning til beboerne – at selv om de kanskje har behov for støtte og hjelp med det praktiske, kan de være mye mer ressurssterke enn medarbeiderne i andre områder. Så fra en holdning om «oss som er ressurssterke» som hjelper «dem som er ressurssvake» så er det en «vi har alle forskjellige talenter og utfordringer» og som kan hjelpe hverandre i forskjellige situasjoner. De forskjellige kvalitetene vurderes som likeverdige (Egge, 2016; McKanan, 2020).

Sammenlignet med «social model of disability» er Camphills tilnærming nesten motsatt. I stedet for å se at alle funksjonsnedsettelse utelukkende er samfunnsskapt, som jo i omvendt logikk betyr at ingen er i seg selv funksjonshemmet, så mener Camphill at alle mennesker har en eller annen funksjonsnedsettelse, og at utformingen av samfunnet avgjør hvor mye den enkeltes ressurser kan komme frem, og hvor mye den enkelte vil trenge av tilrettelegging og hjelp. Selv om utgangspunktene er kontrær forskjellige, så er resultatet for begge tilnærmingene likt, at vi alle er likeverdige.

Landsbyene kan sies å være mest tilpasset behovene til mennesker som fysisk sett er funksjonsfriske, dette gjelder i hvert fall den eldre del av bebyggelsen. De nyere bygninger er ofte barrierefrie men i de eldre husene finns det mange trapper, smale ganger og trange bad. Det er heller ikke tilrettelagt for dem som trenger omfattende fysisk pleie, hverken

bemanningsmessig eller i det fysiske miljøet. Landsbyene har blitt møtt med kritikk for dette, at de ikke er laget universelt utformet for å kunne passe for alle.

Mange av beboerne kan være mye mer selvstendig i sin hverdag i en landsby enn utenfor, f.eks. de som ikke kan ferdes i trafikken alene eller bruke offentlig transport, de som ikke kan bruke penger eller en mobiltelefon. Det er et skjermet miljø med korte avstander til jobb, venner, kultur og fritidsaktiviteter. Andre beboere opplever også diversiteten blant beboerne som positivt, det å kunne bidra til andre, selv om man også trenger hjelp selv (Egge, 2016). På den andre siden er landsbyene ikke et sted som passer for alle og vil velge ut hvem som kan bo der eller ikke.

KONKLUSJON

Flere av teoriene åpner opp for forskjellige tolkningsmodeller, noen i tråd med samfunnets praksis og noen i tråd med landsbyenes, for eksempel rundt landsbyen som institusjon, eller rundt en kvalitativ eller statistisk forståelse av normaliseringsprinsippet.

Spesielt tankevekkende var det å se at det er en ganske stor avstand mellom praksis og teori i storsamfunnet. Jeg trodde tidligere at utformingen av omsorgstilbudet for mennesker med utviklingshemning i kommunene i dag er i tråd med omsorgsteorier som ligger bak og var overrasket at det ikke alltid er slik. Kanskje dette er en vesentlig forskjell mellom landsbyene og omsorgstilbudet i kommunene? Landsbyene preges av aktiv arbeid med verdigrunnlaget. Det er relativt kort vei mellom idealer og virkelighet, selv om også landsbyene har en jobb å gjøre der.

Ved å se på landsbyene fra mange forskjellige vinkler kommer veldig ulike aspekter frem. Noen elementer er så selvfølgelige i en landsby at jeg holdt på å glemme å nevne de, men er ikke en selvfølge for mennesker med utviklingshemning generelt: At alle har et meningsfylt arbeid å gå til, for eksempel.

Landsbyene ble i sin tid startet som et sosialt eksperiment og var forut for sin tid når det gjelder inkludering av mennesker med utviklingshemning. Kjernen i landsbyenes oppbygging er ikke vesentlig forandret siden pionerdagene, og man kunne kanskje tro at ideene er gammeldagse og avleggs nå, 50 år senere. Jeg mener at jeg kan vise i denne oppgaven at Camphill fortsatt er relevant tolket utfra de forskjellige omsorgsteoriene, og håper at landsbyene kan være med på å utvikle modeller for inkludering, selvbestemmelse og tilhørighet for alle for fremtiden.

Jeg tror at landsbyene og storsamfunnet har mye å lære av hverandre om vi lærer å forstå hverandre bedre. Jeg håper at denne oppgaven kan være et lite bidrag til det.

ETTERTANKE

I løpet av arbeidet med denne oppgaven ble jeg mer og mer interessert i hvordan integrering og inkludering egentlig kan fungere. Hvilke relasjonelle faktorer ligger egentlig bak? Hvordan bygger vi mennesker likeverdige og meningsfulle relasjoner? Hvordan spiller likhetstrekk inn? Velger vi venner som ligner oss selv eller velger vi på tvers av interesser, verdier og evnenivå? Og hva betyr dette for arbeidet med inkludering?

Begrepet «tilhørighet» dukket opp ved flere anledninger, tilhørighet som behov og tilhørighet som en indikator av flere for vellykket inkludering. Kan tilhørighet måles? Hvordan kan man skape betingelser for at en opplevelse av tilhørighet kan oppstå? Hvordan er det med menneskets andre sosiale behov? Maslow beskriver i sin behovspyramide fysiske behov, behov for trygghet, sosiale behov og behov for selv-realisering. Kan dette være et relevant konsept for inkluderingsdebatten?

Det hadde vært veldig spennende å se mer på sosiologiske prinsipper, som Tönnies «Gemeinschaft» (felleskap) og «Gesellschaft» (samfunn) og relatere dette til integrering og inkludering i vårt samfunn, og til landsbyene.

Også Habermas prinsipper om systemverden og leveverden, kan være veldig aktuelle for landsbyene å forske mere på, og også for samfunnet ellers.

Tøssebro beskriver i sin bok «Hverdag i velferdsstatens bofelleskap» hvordan rutiner og ikke verdier preger hverdagen der. Det beskrives også hvordan systemet preger kvaliteten på omsorgen, og at det oppleves en avprofesjonalisering. Hvordan er dette i landsbyene?

Mange tema fra dagens diskurs, som ensomhet hadde vært spennende å utdype mer: Ensomhet som samfunnsproblem og som en tilbakemelding fra mange mennesker med utviklingshemning etter ansvarsreformen. Hvordan er det med ensomhet i landsbyene?

Etiske spørsmål dukker stadig opp i debatten om mennesker med utviklingshemning, for eksempel rundt samfunnets syn på Down's Syndrom. På den ene siden er det noen som mener at alle bør undersøke tidlig i svangerskap om fosteret har Down's Syndrom, for å kunne velge abort. På den andre siden er det flere stemmer som taler for verdien av et samfunn som inkluderer mennesker med Down's Syndrom. Dette gjelder ikke kun for mennesker med Down's Syndrom. Slagord som «disability pride» er aktuelle i dag.

Samtidig oppleves det av flere av samfunnets normer for hva som er normalt blir stadig trangere og flere faller utenom, ikke bare mennesker med utviklingshemning. Flere blir valgt fra, flere blir ensomme. Kan man finne noe i omsorgs- og sosialiseringsteorier som gir relevante innspill til dette? Hvordan er dette i landsbyene?

Det er også flere punkter i oppgaven som nærmest krever en undersøkelse av landsbyene. Dessverre er det lite forskning på landsbyene i Norge, så en god del av mine utsagn om Camphill er erfaringsbasert. Dette hadde vært veldig spennende å undersøke hvordan landsbyene oppleves av dem som bor der, rundt spørsmål som selvbestemmelse, meningsfulle sosiale relasjoner, deltakelse i samfunnet, ensomhet osv.

Jeg syns også det hadde vært veldig spennende å undersøke mer om hvordan forskjellige verktøy for selvbestemmelse og medvirkning i hverdagen kan bidra til at beboere i Camphill kan få mer innflytelse over egen hverdag. Hvordan kan den enkelte beboer styrkes i samhandling i asymmetriske relasjoner med sine støttepersoner? Hvordan kan landsbyen utvikle sosiale samhandlingsformer som åpner opp for at alle på tvers av evnenivå kan ha medvirkning på ledelse og beslutninger i landsbyen. «Fra Bruker til Borger» var tittelen på en NOU for noen år siden. Kunne landsbyene ha et eget demokratiprojekt som fremmet deltakelse og medbestemmelse på tvers av evnenivå– «Fra Landsbyboer til Landsbyborger»?

Litteraturliste

- Askheim, O. P. (2016): *Fra normalisering til empowerment*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Askheim, O. P. (2018): *Empowerment i helse-og sosialfaglig arbeid* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Bang, J. (2010): *A Portrait of Camphill – From Founding Seed to Worldwide Movement*. Edinburgh: Floris Books
- Brown, J & Isaacs, D. (2005): *The World Café: Shaping Our Futures Through Convesations That Matter*. San Francisco: Berret – Koehler Publishers.
- Castberg, R. (2013): Den kronglete veien til et tilbud i en landsby. I *SOR-Rapport 2013(5)*
- Christensen, K. & Nilssen E. (2006). *Omsorg for de annerledes svake. Et overvåket hverdagsliv*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Christie, N. (1989). *Bortenfor anstalt og ensomhet. Om landsbyer for usedvanlige mennesker*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Edlund, B. (2010): *Kulturøyer. Antroposofiske tiltak for mennesker med spesielle behov 1924 – 1990*. Oslo: Antropos
- Egge, C. (2016): *Mennesket først og fremst. Innblikk i Camphill Landsbyene i Norge*. Oslo: Kagge Forlag.
- Erlandsen, T. (2017): ” *Jeg arbeider, altså er jeg*”: *Arbeid for mennesker med utviklingshemning – verdiskapning, sosialisering og selvrealisering*. Oslo: Sosialterapeutisk Forbund.
- Goffman, E. (1961): *Asylums: Essays on the social situations of mental patients and other inmates*. London: Penguin Books
- Jackson, R & Lyons, M. (2016): *Community Care and Inclusion for People with an Intellectual Disability*. Edinburgh: Floris Books.
- Kittelsaa, Anna M. (2011): *Vanlig eller utviklingshemmet?* Bergen: Fagbokforlaget
- König, K. (1960): *The Camphill Movement*. Camphill Press.
- König, K. (1998): *Impulser for en sosial fremtid*. Oslo: Antropos
- König, K. (2018): *The Spirit of Camphill – Birth of a movement*. Edinburgh: Floris Books
- Kumar, A. (2017): Landsbyboere, mine lærere. I: *LandsByLiv nr. 43*. Oslo: Sosialterapeutisk Forbund
- McKanan, D. (2020): *Camphill and the Future*. Oakland, California: University of California Press.

NOU 2001:22 (2001): *Fra bruker til borger. En strategi for nedbryting av funksjonshemmende barrierer*. Hentet fra regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-22/id143931/>

Rosenberg, M. (2010): *Ikkevoldskommunikasjon*. Oslo: Arneberg Forlag

Roth, P. (1994): Det sosiale som terapi. I: *Seelenpflege*. Dornach: Konferenz für Heilpädagogik und Sozialtherapie

Steiner, R. (1995): *Heilpädagogischer Kurs*. Dornach: Rudolf Steiner Verlag.

Tøssebro, J. (2019) *Hverdag i velferdsstatens bofelleskap*. Oslo: Universitetsforlaget

Wolfson, J. (2017): *Applying Deep Democracy in Human Services – Diversity, Inclusion and Innate Powers*. San Francisco: Eldership Academy Press.

Zoetenhorst, H. (2018): *Slik liker jeg å jobbe – Selvbestemmelse og motivasjon i tilrettelagt arbeid* (Bacheloroppgave). Steinerhøyskolen, Oslo.

Bildene på forsiden er tatt av Maximilian Photography, men unntak av bilde 2, som er hentet fra «Discovering Camphill» av Robin Jackson.